

Vadeli Borç Doğuran Sözleşmelerde Sigorta Şartı -İslam Hukuku Bakımından Bir İnceleme-^(*)

The Insurance Condition in Contracts Giving Rise to Deferred Debt
-A Study from the Perspective of Islamic Law-

Cemal KALKAN^(**)

Öz:

Bu çalışma, katılım bankacılığı uygulamalarında vadeli borç doğuran sözleşmelerde ileri sürülen sigorta şartını İslam hukuku çerçevesinde incelemeyi hedeflemektedir. Araştırmanın temel amacı, söz konusu şartın akdin muktezasını (gereğini) teyit eden sahih bir şart mı yoksa taraflardan birine menfaat sağlayan fasit (geçersiz) bir şart mı olduğu sorusuna cevap aramaktır. Uygulamada katılım bankaları, fonladıkları gayrimenkuller üzerinde ipotek ya da finansman sağladıkları araçlar üzerinde rehin tesis ettiklerinde; deprem sigortası ve trafik sigortası gibi zorunlu sigortaların yanı sıra yangın ve kasko gibi ihtiyarî sigortaları da fiilen zorunlu tutmaktadır. Bu durum, katılım bankalarının fonladıkları malların sigortalanmasını gerek mevzuat kaynaklı zorunluluklar gerekse kurumsal işleyişlerinden doğan gereklilikler çerçevesinde şart koştuklarını ortaya koymaktadır. Günümüz sigorta uygulamaları, genel olarak hem AAOIFI'nin şer'î standartları hem de İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde faaliyet gösteren İslam Fıkıh Akademisi ile Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu kararlarında fikhî açıdan meşru kabul edilmektedir. Bu araştırma, sigorta şartının akdin muktezasını teyit eden ve ticari örf hâline gelmiş şartlar kapsamında değerlendirilebileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda sigorta şartının, borcun vadesinde ifasını güvence altına alma işlevi bakımından rehin, kefalet ve havâle gibi klasik teminat akitleriyle aynı işleve sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

(*) Araştırma Makalesi / *Research Article*
Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 07.01.2026
Yayınlanmasının Kabul Edildiği Tarih: 05.03.2026
DOI: 10.58733/İmhfd.1858391

Bu makaleye atıf için: Cemal Kalkan, 'Vadeli Borç Doğuran Sözleşmelerde Sigorta Şartı -İslam Hukuku Bakımından Bir İnceleme-' 2026 11(1) İMHFD 599-619

Bu konunun çalışılması ve ilgili kaynakların paylaşılması noktasında gösterdiği cömert destekten dolayı Mehmet Odabaşı hocama; ayrıca değerli görüşleri ve tashihleriyle çalışmaya katkıda bulunan Burak Ergin, Bahaddin Karakuş, Süleyman Şahin, Ozat Shamshiyev ve Furkan Gan'a teşekkürü bir borç bilirim.

(**) *Dr. Öğr. Üyesi*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul - Türkiye
E-posta: kalkancemal@gmail.com
Orcid: 0000-0002-0616-5303

Anahtar Kelimeler:

İslam Hukuku, Katılım Bankacılığı, Tekâfül, Sigorta, Rehin, Kefalet.

Abstract:

This study aims to examine, within the framework of Islamic law, the insurance condition stipulated in contracts that give rise to deferred debt in participation banking practices. The primary objective of the research is to determine whether the said condition constitutes a valid condition that confirms the essential requirements (muqtaḍā) of the contract or an invalid (fāsid) condition that provides unilateral benefit to one of the contracting parties. In practice, when participation banks establish mortgages on financed real estate or pledges on vehicles for which financing is provided, they render not only compulsory insurances such as Earthquake Insurance and Traffic Insurance but also optional insurances such as fire and comprehensive insurance effectively mandatory. This situation demonstrates that participation banks require the goods they finance to be insured, both due to obligations arising from the legislation and due to requirements stemming from their institutional operations. Contemporary insurance practices are regarded as legally permissible from a fiqh perspective both under the Sharī'a standards of AAOIFI and in the resolutions issued by the Islamic Fiqh Academy operating under the Organisation of Islamic Cooperation, as well as by the High Council of Religious Affairs affiliated with the Turkish Presidency of Religious Affairs. Within the framework of the fiqh literature, this research argues that the insurance condition can be evaluated within the scope of conditions that confirm the essential requirements of the contract and have become an established commercial custom. In this context, it is concluded that the insurance condition performs the same function as classical security contracts such as pledge (rahn), guarantee (kafāla), and assignment of debt (hawāla), in terms of securing the performance of the debt at maturity.

Keywords:

Islamic Law, Participation Banking, Takaful, Insurance, Pledge (Rahn), Guarantee (Kafāla).

Extended Summary:

Islamic banking, since its inception, has aimed to provide financing to customers and to mitigate the risks arising from such transactions through products developed within the framework of interest-free finance principles and standards. To this end, participation banks secure the subject matter of the contract by stipulating insurance clauses in the agreements concluded with customers, thereby providing protection through collateralization. The principal objective of this study is to determine whether such a clause constitutes a valid (ṣaḥīḥ) condition that confirms the essential requirements (muqtaḍā) of the contract, or an invalid/corrupt (fāsid) condition that confers an undue benefit upon one of the parties. Jurists have classified contractual conditions into legal (shar'ī) and voluntary (ja'li/irādī) conditions, and have further subdivided voluntary conditions into suspensive (ta'līqī), deferred (iḍāfī), and restrictive (taqyīdī) conditions. Restrictive conditions have been evaluated as valid (ṣaḥīḥ), corruptive (mufsid), or void (bāṭil). In this regard, a decisive distinction has been drawn-particularly among valid restrictive conditions-between conditions that are consistent with the muqtaḍā of the contract and those that confirm it. Conditions consistent with the muqtaḍā of the contract merely reiterate the contract's natural legal consequences and therefore do not require explicit stipulation. By contrast, conditions that confirm the muqtaḍā of the contract include security-related stipulations such as pledges (rahn) and guarantees (kafāla). Although these conditions do not arise directly from the essence of the contract, they support its objective by securing performance. Moreover, conditions that have become established as custom ('urf) have been deemed legitimate within the frameworks of istiḥsān and necessity (ḍarūra), insofar as they prevent disputes between the parties and respond to societal needs. In practice, when participation banks provide financing for an asset and establish a pledge or mortgage over it, they often consider insurance to be necessary, sometimes due to legal requirements and at other times pursuant to internal operational procedures. Because takaful

insurance was not available in Türkiye until 2011, Islamic jurists permitted recourse to conventional insurance on the basis of the principle of necessity. However, with the institutionalization of takaful insurance, it has been argued that the justification of necessity has partially or entirely ceased to exist, leading to a corresponding narrowing of the scope of permissibility for conventional insurance. Within this framework, takaful insurance companies - operating on the principles of mutual solidarity and cooperation- have been preferred over conventional insurance. From the perspective of Islamic law, the stipulation of insurance clauses in contracts that give rise to deferred debt may be grounded in two principal justifications. The first is the classification of the insurance clause as a condition that confirms the muqtađā of the contract. In practice, takaful insurance is used alongside classical security instruments such as pledges and guarantees, and in some cases even assumes their function due to the level of protection it provides. Whether arising from sales contracts or debt relationships, pledges, guarantees, and insurance all aim to secure the fulfillment of deferred obligations at maturity. For this reason, it is possible to identify a common operative cause (‘illa) between takaful insurance and pledges and guarantees in terms of their security-providing function. Given the principle in Islamic jurisprudence that cases sharing the same operative cause are subject to the same legal ruling, the stipulation of insurance clauses in deferred transactions should likewise be deemed permissible. Just as pledges and guarantees are regarded as conditions that confirm the muqtađā of the contract in agreements giving rise to deferred debt, takaful insurance clauses may also be evaluated within the same framework. The second principal basis for the permissibility of insurance clauses in deferred-debt contracts is custom and commercial practice (‘urf). Islamic jurists have taken social needs and established custom into account when issuing legal rulings, provided that such practices do not contradict definitive textual evidence. Furthermore, when the indispensable role of insurance in contemporary domestic and international commercial life is considered together with the juristic permissibility of takaful insurance, it becomes evident that stipulating insurance clauses in transactions giving rise to deferred debt is legitimate. In conclusion, provided that such a condition does not contradict the muqtađā of the contract but rather confirms it, and that it neither conflicts with definitive textual evidence nor departs from established custom, there appears to be no objection to its inclusion as a contractual stipulation in transactions that give rise to deferred debt. This conclusion not only contributes to resolving uncertainties regarding insurance clauses in participation banking practices, but also demonstrates that classical security institutions in Islamic law can be meaningfully integrated with contemporary financial instruments within the framework of interest-free finance.

GİRİŞ

Katılım bankaları, kuruluşundan itibaren faizsiz finans ilkeleri çerçevesinde çeşitli finansal ürünler geliştirmektedir. Söz konusu ürünler aracılığıyla müşterilerine hizmetler sunmakta ve bazı ürünlerindeki riskleri azaltmak için akdedilen sözleşmelere sigorta şartını eklemektedir. Katılım bankacılığı uygulamalarında kullanılan bazı sözleşmelerde sigorta şartının ileri sürülmesinin, akdın gereğini teyit eden bir şart olarak kabul edilip edilemeyeceği, önem arz eder. Genel kabul itibarıyla sigortacılık, taraflar arasındaki hukuki ilişkiye ve işleyiş biçimine bağlı olarak caiz veya mahzurlu olabilen bir yapı olarak kabul edilir¹. Günümüzde karşılıklı risk paylaşımına dayalı bir sigorta modeli olarak tekâfûl/teâvün/katılım sigortacılığı, hem İslâmî Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)'nin şer'î standartlarında² hem de İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde faaliyet gösteren İslam Fıkıh Akademisi³ ve Din İşleri Yüksek Kurulu⁴ gibi kurumların kararları doğrultusunda meşru kabul edilir⁵. Türkiye'de 2011 yılına kadar tekâfûl sistemi bulunmadığından konvansiyonel sigortayı caiz görmeyen İslam hukukçuları ve şer'î danışma komiteleri, zaruret prensibi gereği diğer sigortaların kullanılmasına cevaz vermiştir. Ancak tekâfûl sigortacılığının ülkemizde kurumsal bir yapıya kavuşmasıyla bu zaruretin kısmen veya tamamen ortadan kalktığını savunan görüşler ortaya çıkmıştır. Zaruretin tamamen kalktığını savunanlar, artık ticari sigortanın caiz olmayacağını; zaruretin kısmen devam ettiğini savunanlar ise tekâfûlün yetersiz kaldığı durumlarda ticari sigortadan yararlanılabileceğini ifade etmektedirler⁶.

Katılım bankalarının fonladıkları gayrimenkule ipotek ve araçlar üzerine rehin tesis ettiğinde, deprem sigortası ve trafik sigortası gibi zorunlu sigortaların yanı sıra yangın ve kasko gibi ihtiyarî sigortaları fiilen zorunlu tutmaları belirli hukukî ve kurumsal gerekçelere dayanmaktadır.⁷ Daha genel bir ifadeyle katılım bankalarının

¹ Hasan Hacak ve Yunus Emre Gürbüz, 'Tekâfûl (İslâmî Sigorta)' *Teori ve Uygulama Açısından İslam ve Finans* (İSAR Yayınları 2019) 255.

² Heyet, *El-Meâyîru 'ş-Şer'iyye: En-Nassu'l-Kâmil Li'l-Meâyîri 'ş-Şer'iyye* (AAOIFI) (Daru'l-Meymân 2022) 539, 26-2.

³ Münezzametü't-Teâvünü'l-İslâmî, *Karârâtü ve Tevsiyâtü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî Ed-Düvelî* (2025) 474-481, 200/6/21.

⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı) <<https://kurul.diyaret.gov.tr/soru/sigortanın-dini-hukmu-nedir/42e764b2-731b-44d0-b9c1-08dd1c135350>> Erişim Tarihi 28 Aralık 2025.

⁵ Mustafa ez-Zerka, *Nizâmü't-Te'mîn* (Müessesetü'r-Risâle 1984) 55.

⁶ Hacak ve Gürbüz (n 1) 248; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (Erkam Yayınları) 677.

⁷ Abdullah Onur, *İslam Hukuku Açısından Tekâfûl (İslâmî Sigorta) ve Uygulaması* (İlahiyat Yayınları 2024) 44.

teminat konusu malın sigortalanmasını talep etmesi, fikhî açıdan akdin gereğini teyit eden bir şart mı yoksa akit taraflarından birine menfaat sağlayan fasit bir şart mı olduğu tartışmasını gündeme getirmektedir. Bu makalede, söz konusu mesele ele alınarak öncelikle akitlerde ileri sürülen şartların teorik çerçevesi özetlenecek; ardından katılım bankacılığı uygulamalarında sigorta şartının hangi tür akdî şart kapsamında değerlendirilebileceği, fikhî dayanakları çerçevesinde incelenecektir.

I. İSLAM HUKUKUNDA AKDİ ŞARTLARIN YAPISI VE İŞLEVİ

İslam hukukçuları, akitlerde ileri sürülen şartları değerlendirirken şartların kaynaklarını esas alarak tasnife tabi tutmuştur. Kaynağı nass olan ve naslar tarafından şart koşulduğu fakihlerce beyan edilen şartlar şer'î/kanunî şartlar kapsamında ele alınırken kaynağı beşerî iradeye dayanan şartlar ise ca'li/iradî şartlar olarak nitelendirilmiştir. Şer'î şartlar, Hanefî mezhebinde akdin meydana geliş süreci, şartın işlevi ve hukuki sonuçlar üzerindeki etkisi dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Söz konusu şartlar; in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzüm şartları olmak üzere dört kısımda mütalaa edilmiştir⁸. Ca'li şartlar ise fikh literatüründe, akde taraf olanların kendi iradeleriyle akde ekledikleri şartlar şeklinde tanımlanır. Şer'î şart ile ca'li şart ayrımında, iradenin kaynağı belirleyici olmuştur. Ca'li şartlarda bu kaynak beşerî iradedir. Bireysel iradenin yanı sıra kolektif iradenin ürünü olan örf tarafından da getirilen şartlar ca'li şart kapsamındadır⁹. Bu nedenle ca'li şartlar, akdin tabiî unsurlarından ziyade, taraf iradesiyle akde eklenen tamamlayıcı unsurlar olarak değerlendirilir.

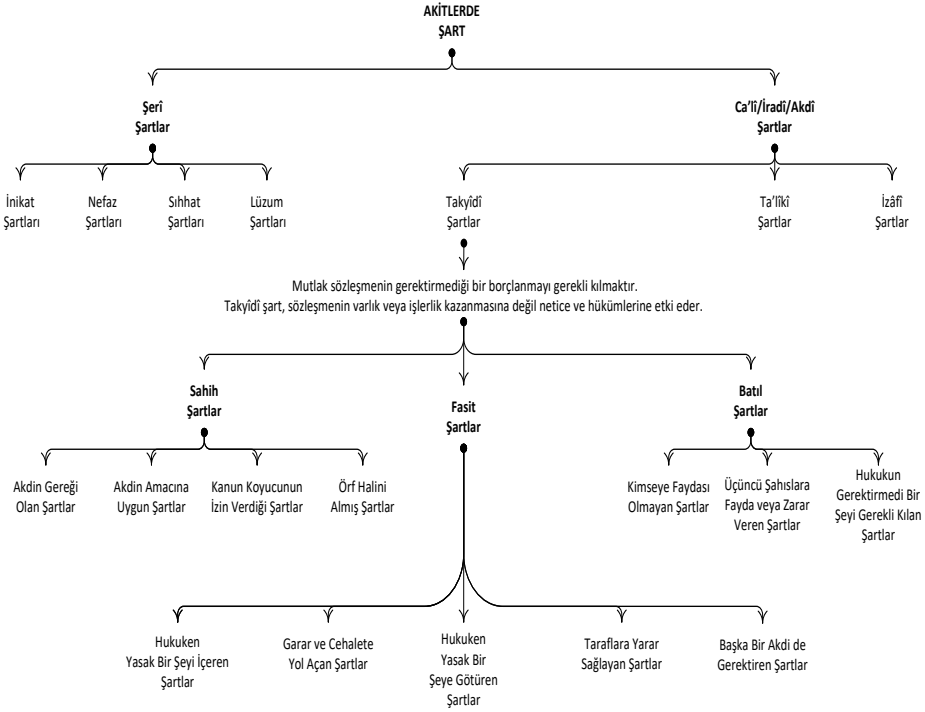
Ca'li şartlar, akdin varlığının bir olaya bağlanması, belirli bir zamanda yürürlüğe girmesi ve taraflar açısından ek yükümlülükler doğurması bakımından üç kısma ayrılır. Birincisi, akdin varlığının ve gerçekleşmesinin bağlandığı ta'likî şartlar; ikincisi, akdin hüküm ifade etmesini belirli bir zamana bağlayan izâfî şartlar; üçüncüsü ise akdin gerektirdiği hüküm ve sonuçları değiştiren takyîdî şartlardır¹⁰. Takyîdî şartların sıhhati ve bağlayıcılığı naslarla belirlenmiştir. Nitekim “akitlerin rıza esasına dayandığı (Nisa 4/29)”, “akitlerde taahhüt edilen hususlara riayet edilmesi gerektiği (Maide 5/1)” ayetlerde açıkça ifade edilmiştir. Bu naslar akdin kuruluşu sırasında taraflarca ileri sürülen şartların hukuki sorumluluk doğurduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'e

⁸ Zeynüddin İbn Nüceym, *El-Bahrü'r-Râik* (2. Bs., Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî) 5/432: Buna karşılık Mâlikî, Şâfî ve Hanbelî mezheplerinde bu dörtlü tasnif belirgin bir şekilde benimsenmemiştir (H. Yunus Apaydın, 'In'ikad' *TDV İslâm Ansiklopedisi* 315).

⁹ Süleyman Şahin, *Fıkıh Usulünde Şart Nazariyesi* (Kitap Dünyası Yayınları 2023) 206.

¹⁰ Ali Bardakoğlu, 'İslam Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akdî Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırı' (1983) 1(1) *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, 10.

isnad edilen, “Helali haram, haramı da helal kılmadığı müddetçe Müslümanlar öne sürdükleri şartlara riayet ederler”¹¹ mealindeki rivayet, şartların bağlayıcılığını ortaya koyan ve aynı zamanda bu bağlayıcılığın sınırlarını çizen temel hadislerden biridir. Fıkıh literatüründe takyîdî şartlar, sıhhat bakımından sahih, müfsid ve bâtil olmak üzere üç kısımda ele alınmaktadır. İslam hukuku akit teorisinde şart meselesi genel hatlarıyla şöyle tablo haline getirilebilir:

Kaynak: Orhan Ençakar, “Henüz yayımlanmamış araştırma notu”.

İslâm hukukunda takyidî şartlar, akde bitişik (mukterin) şartlar olarak adlandırılır. Bu şartlar, akdin hukuken meydana gelmesiyle ilgili olmayıp, akdin kurulması sırasında içeriğini şekillendiren; muktezaya ek sorumluluklar ilave eden şartlar olarak ortaya çıkmaktadır. Geçerli olan (sahih) takyîdî şartlar, temelde üç ana başlık altında incelenebilir. Bunlar akdin muktezasına uygun şartlar, akde mülâyim (uyumlu) ve onu destekleyen şartlar ve örf haline gelmiş şartlardır¹².

¹¹ Ebü İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebir (Sünenü't-Tirmizî)*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1988), “Ahkâm”, 17 (No. 1352).

¹² Abdurrezzak Senhûrî, *Masâdiru'l-Hak Fi'l-Fıkhi'l-İslâmî* (2. Bs., Menşurâtü'l-Halebî el-Hukûkiyye) 3/106; Şahin (n 9) 212.

A. Akdin Muktezasına Uygun Şartlar

Akdin muktezâsı, bir akdin tabiatı gereği doğurduğu hukukî sonuçlar ile tarafların hak ve yükümlülüklerini ifade eder¹³. Akdin muktezasına uygun şartlar, akdin kendi doğasından ve şer'î hükümlerden kaynaklanır¹⁴. Örneğin, satılan malın teslimi veya bedelin ödenmesi gibi koşullar, akdin tabii gereğidir ve ayrıca belirtilmesine gerek olmaksızın geçerlidir. Bir kimse, meyveyi ağaç üzerindeyken satarken meyveyi toplama işini alıcıya şart koşsa, bu satış geçerli (sahih) ve şart da muteberdir. Çünkü satılan malın teslim alınması ve satıcının mülkiyetini kendi malından ayırması, satış akdinin gereğindedir¹⁵. Bu şartlar, akdin kendiliğinden var olan hükümlerini temsil eder ve akde aykırılık teşkil etmez. Esasen akdin gereği olan bu tür şartlara, şart denmesi mecâzî olup hakikî değildir. Zira akdin gereği olan bir hususun şart olarak ileri sürülmesine gerek yoktur. Ancak akdin gereğini kuvvetlendirmek için ileri sürülebilir¹⁶.

B. Akdin Muktezasını Teyit Eden Şartlar

Akde mülayim şartlar, akde aykırı olmayan, aksine akdin hükmünü teyit eden ve taraflar arasında güvence sağlayan şartlardır. Hanefî mezhebinde bu şart akde aykırı olmayan ama akdin hükmünü teyit eden ve taraflar arasında güvence sağlayan şartlar olarak zikredilirken Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise akdin muktezasından olmamakla birlikte maslahatına uygun olan şartlar şeklinde ele alınmıştır¹⁷. Örneğin, kefil getirilmesi veya rehin bırakılması şartı böyledir¹⁸. Bu şartlar satıcının satış bedelini tahsilini kolaylaştırmakta ve güvence altına almaktadır.

Rehin ve kefalet gibi teminat mahiyetindeki şartlar, akdin gereğinden olmasalar da akdin ifasının güvence altına alınması bakımından akdin temel amacını destekleyici bir işlev üstlenir. Bu sebeple fakihler, söz konusu teminat şartlarının zâhiren muktezaya aykırı görünmesine rağmen mânen akde mülayim olduğunu, hatta çoğu durumda akdin hükmünü destekleyici nitelik taşıdığını ileri sürmüşlerdir. Hanefî fakihleri, akdin muktezasından olmayan ancak akde mülayim bir şart-

¹³ Mahmut Samar, 'İslam Borçlar Hukukunda Akitlere Etkisi Bakımından Takyîdî Şartlar' (2018) 18(2) *Marîfe* 501, 506.

¹⁴ Senhûrî (n 12) 3/107.

¹⁵ Ali Haydar, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (Matbaatu Ebu'd-Diya 1330) 1/292 md. 186.

¹⁶ Samar (n 13) 505.

¹⁷ Senhûrî (n 12) 3/112; Şahin (n 9) 250.

¹⁸ Haydar (n 15) 1/293, md. 187; Şahin (n 9) 250.

tın sözleşmeyi bozmayacağını belirtir. Çünkü böyle bir şart, özü itibarıyla akdin hükmünü güçlendiren bir şarttır¹⁹. Bu nedenle böyle bir şartın akdin mutezasına dâhil edilmesi gerektiğini Serahsî (ö. 483/1090) şöyle ifade eder²⁰:

“... Eğer (satıcı), bu satın alınan malı bizzat kendisine rehin vermesini şart koşarsa, kıyasa göre akit fasittir. Çünkü bu, bir akdin içinde başka bir akdin şart koşulmasıdır. Ancak istihsânen bu akit caizdir. Çünkü rehinden maksat, alacağın tahsil edilmesidir. Zira rehnin gereği, alacağı tahsil etme zilyetliğinin sabit olmasıdır. Bedelin tahsilini şart koşturmak ise akde uygundur. Ayrıca satış bedeli karşılığında yapılan rehin akdi, alacağı güvenceye almak içindir. Güvence sağlayan bir şeyin şart koşulması da bedelde kalite sıfatının şart koşulması gibidir²¹.”

Serahsî aynı şekilde kefalet akdini de akdin muktezasını teyit eden şart bağlamında ele almıştır:

“... Sözleşmede kefilin şart koşulması kıyasa göre ise caiz değildir; çünkü kefalet, akdin hukukî sonuçlarından olmayan başka bir akit. Bunun şart koşulması da satış akdi içinde başka bir akit sayıldığından, taraflardan birine bir menfaat bulunduğu akdi fasit kılar. Ancak bu şart istihsânen caizdir. Kefalet ile amaçlanan, satış bedelini güvenceye almaktır. Bu da bedelde kalite vasfının artırılmasının şart koşulmasına benzer bir anlam taşır. Nitekim satışta nitelikli bir bedel şart koşsa, satış caiz olur²².”

Kâsânî (ö. 587/1191), akdin muktezasından olmayan ancak akde mülayim bir şartın sözleşmeyi fasit hâle getirmemesi gerektiğini belirtir. Çünkü böyle bir şart, özü itibarıyla akdin hükmünü güçlendiren bir şarttır. Bu nedenle böyle bir şartın akdin gereğine dâhil edilmesi gerektiğini şöyle ifade eder²³:

“... Rehın ve kefalet şartı da akdin muktezasına aykırı olduğundan aslında akdi fesada götürmesi gerekir. Ancak biz bunu istihsânen câiz gördük. Çünkü bu şart zâhıren akdin muktezasına aykırı olsa da mânen

¹⁹ İbn Nüceym (n 7) 8/286.

²⁰ Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i' Fi Tertibi's-Şerâ'i'* (4. Bs., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2019) 7/15.

²¹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *El-Mebsût* (Dâru'l-Marife 1989) 13/19.

²² ibid 13/18.

²³ Kâsânî (n 20) 7/15.

ona uygundur. Zira bedel karşılığında rehin alınması, bedeli güvence altına almak için meşru kılınmıştır. Kefalet de böyledir. Çünkü satıcının hakkı, rehin ve kefalet ile te'kid edilir; bu iki teminat mâna itibarıyla akdin muktezasını pekiştiricidir. Bu durum, bedel için kalite niteliğinin şart koşulmasına benzer. Bu da akdin fesadını gerektirmez. Aynı şekilde burada da fesat söz konusu olmaz²⁴.”

Rehin akdinin satış bedelinin teminat altına alınması bakımından nasıl bir işlev gördüğünü ortaya koymak için Ali Haydar Efendi'nin (ö. 1935) Mecelle şerhindeki değerlendirmeleri özellikle önem arz etmektedir. Bir satış sözleşmesinde rehin şartı ileri sürüldüğünde müşteriden satış bedelini veya rehlin kıymetini vermesi talep edilir. Şayet müşteri ileri sürülen şarta uygun hareket etmezse satıcı için muhayyerlik hakkı doğar ve semende aradığı temel bir özellik olan rehlin teminatlandırılmış olma özelliği ortadan kalktığı için sözleşmeyi feshedebilir. Zira rehin şartı ileri sürüldüğünde satış bedeli teminat altına alınmış olmaktadır. Rehlin yoluyla güvence altına alınan bedel ise bu nitelikte olmayan bedele göre daha sağlam özellik arz eder. Dolayısıyla satış sözleşmesinde rehin şartı ileri sürüldüğünde rehin, o bedelin temel niteliklerinden biri haline gelir. Ancak müşterinin şarta riayet etmemesi halinde satıcı tarafından aranan bu özellik kaybolacağı için satıcı lehine muhayyerlik hakkı doğar²⁵.

Hanefiler, akit sırasında kefil veya rehin talebinin sahih olabilmesi için bazı ilave kayıtları gerekli görür. Satım akdinde kefil veya rehin şartı ileri sürüldüğünde kefilin hazır bulunup rıza göstermesi ve rehin verilecek malın belirli olması gibi hususlar aranır²⁶. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kefilin belirli bir kişi, rehlin ise muayyen bir mal olması yeterlidir. Kefilin akit esnasında hazır bulunması zorunlu görülmemiştir. Kefil veya rehin belirlenmemişse satıcının muhayyer olacağı ifade edilmiştir²⁷. Bu yönüyle Şâfiî ve Hanbelîler, Hanefiler'e kıyasla daha esnek bir yaklaşım benimsemiştir. Mâlikî mezhebi ise sözleşmelerde kefalet ve rehin şartlarının ileri sürülmesinde diğer mezheplerden daha esnektir. Çünkü Mâlikîler'e göre akit esnasında öne sürülen kefil veya rehin şartında, kefilin ya da rehlin muayyen olmaması şartın sıhhatine engel teşkil etmez²⁸.

²⁴ ibid 7/16.

²⁵ Haydar (n 15) 1/293.

²⁶ Serahsî (n 21) 13/18.

²⁷ Şemsüddin Muhammed b. Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc* (Dâru'l-Marife 1997) 2/465-466; Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn b. Hasen el-Hanbelî el-Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kinâ'an Metni'l-'İknâ'* (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye) 2/495.

²⁸ Senhûrî (n 12) 3/114.

Şâfî mezhebinde akdin maslahatına uygun olan şartlar, akdin muktezasını destekler nitelikte olan vade, rehin ve kefil talebi gibi şartlarla sınırlı tutulmuştur²⁹. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde akdin maslahatına ilişkin şartlar daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bu mezheplere göre, akdin taraflarının menfaatine olan ve belirli bir süreyle sınırlı olarak maldan faydalanmayı öngören şartlar sahih ve bağlayıcıdır. Nitekim bir ev satışında satıcının belli bir süre evde oturma şartını ileri sürmesi geçerli kabul edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, satımla birlikte şart koşulmasını yasaklayan bir rivayetin sahih olmadığını belirtmiş ve tarafların menfaatine olan şartların caiz olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşımı benimseyen İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ise şart hürriyetinde aslolanın sıhhat ve ibaha olduğunu, Allah'ın helal kıldığını haram ve haram kıldığını helal kılmadıkça şartların geçerli ve bağlayıcı olacağını ifade etmiştir³⁰.

Sonuç olarak vadeli satışlarda satıcının alıcıdan kefil veya rehin istemesi akdin ifasını güvence altına almaya yönelik şartlardan olup caiz görülen bir işlemdir³¹. Çünkü rehin ve kefalet şartı, akdin muktezası kapsamında yer almamakla birlikte, muktezayı destekleyici bir işlev görmektedir ve satış bedelinin güvenceye bağlanması açısından semenin temel özelliklerinden biri niteliğini kazanmaktadır. Dolayısıyla semenin belli bir vafsa sahip olması şartına itibar edilmesi gerektiği gibi, rehin ve kefalet şartının da aynı hükme tâbi olduğu ifade edilebilir.

C. Örf Haline Gelen Şartlar

Örf, toplumun benimsediği, alışkanlık haline getirdiği ve sosyal hayatında fiilen uymayı gerekli gördüğü söz ve fiillerdir³². Örfün teşride kaynak olması “Müslümanların güzel gördükleri şey, Allah katında da güzeldir” rivayeti sebebiyledir³³. Hanefî şart teorisine göre akit esnasında taraflardan birine fayda sağlayan şartlar kural olarak akdi geçersiz kılar. Ancak bir uygulama toplumda yaygınlık kazanarak örf hâline gelmişse, bu tür uygulama taraflardan birine menfaat sağlasa da sahih kabul edilir³⁴. Bu durum “Örf ile tayin nas ile tayin

²⁹ Ebu İshak eş-Şirâzî, *El-Muhezzeb Fi Fikhi'l-İmam Eş-Şâfî* (Dâru'l-Kalem 1996) 3/52.

³⁰ Ebü'l-Abbâs Takiyyüddin Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddin Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ - İbn Teymiyye* (1416/1995) 29/80-83.

³¹ İbn Abidin, *Hâşiyetü Redd'il-Muhtâr Alâ Dürrü'l-Muhtâr* (Daru'l-Fikr 1966) 5/282.

³² Ahmed Fehmi Ebu Sünne, *El-'Urf ve'l-'Âde Fi Re'yi'l-Fukahâ* (Matbaatü'l-Ezher 1947) 8, 51, 54

³³ Ebü Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (Muessesetu'r-Risâle 1421/2001) 6/84.

³⁴ Serahsî (n 21) 13/14; Kâsânî (n 20) 5/171, 172; Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr Merginânî, *El-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübedî* (Leknevî Şerhiyle) (Mektebetü'l-İslâmiyye 1986) 5/298; Senhûrî (n 12) 3/119.

gibidir (md. 41)” kaidesiyle ifade edilmiştir³⁵. Ayrıca Mecelle’de örf ve âdete ilişkin kaidelere geniş yer verilmiş, özellikle 36 ile 45. maddeler arasında örfün hukukî değeri ve işlevi ortaya konulmuştur³⁶.

Sözleşmelerde taraflardan birine ilave fayda sağlayan şartlar kıyasen geçersizdir. Bununla birlikte, bir şart örf ve teamül hâline geldiğinde, taraflar arasında ihtilafa sebebiyet vermeyecek bir nitelik kazandığı için bu tür şartların akitlerde ileri sürülmesi istihsân yoluyla câiz kabul edilmiştir³⁷.

Mesela örf sebebiyle, nassın zâhirine muhalif olmasına rağmen, ağaç üzerindeki meyvelerin bir kısmı olgunlaşmışken diğer kısmı henüz olgunlaşmamış olsa bile, ham meyvelerin olgunlaşmaya kadar dalında kalması şartıyla yapılan satış câiz görülmüştür. Hâlbuki bu işlem, mahiyeti itibarıyla ma’dûmun satışı anlamına gelmekte ve bu sebeple hadislerde yasaklanmıştır. Her ne kadar nass, örften daha güçlü bir delil niteliği taşısa ve örfe dayanarak nassın reddedilmesi mümkün olmasa da bu tür bir satışa nasıl cevaz verildiği şu şekilde izah edilmiştir: Hz. Peygamber’in yasağı, ileri sürülen şartın taraflar arasında nizaa/anlaşmazlık çıkarması dolayısıyla vârid olmuştur. Şâri’in maksadı ise insanlar arasında ortaya çıkabilecek nizaa ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaktır. Örf ve teamül haline gelen şartlar, özü itibarıyla zaten taraflar arasında anlaşmazlık ve uyuşmazlık çıkarmayacağı için hadis-i şerifte vârid olan yasak kapsamında değildir³⁸. İbn Âbidîn’in konuyla ilgili değerlendirmesi şöyledir:

“Zamanımızda, özellikle de ağaç ve meyvesi bol olan Şam’da zarûretin çok açık bir şekilde bulunduğu ortadadır. İnsanlar arasında bilgisizlik iyice yaygınlaştığı için onları yukarıda zikredilen yollardan birini³⁹ uygulamaya zorlamak imkânsızdır. Her ne kadar bazı insanlar tarafından bunların uygulanabileceği düşünülse de genele bakıldığında bu yöntemleri uygulamak mümkün değildir. Bilindiği gibi insanları âdetlerinden koparıp uzaklaştırmak çok ciddi meşakkat ve zorluk çıkarmak anlamına gelir. Eğer bu uygulamanın câiz olmadığını söylersek, bütün uygulamalar böyle olduğu için, bu beldede yenilen bütün meyvelerin

³⁵ Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle* (Hikmet Yayınları 1990) 22.

³⁶ ibid.

³⁷ Serahsî (n 21) 13/15; Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbn Hümmam, *Fethu'l-Kadîr Li'l-'Âcizi'l-Fakîr* (Dâru'l-Fikr) 6/451; İbn Nüceym (n 7) 6/95.

³⁸ Serahsî (n 21) 13/14; İbn Abidin, *Hâşiyetü Redd'il-Muhtâr Alâ Dürri'l-Muhtâr* (Daru'l-Fikr 1966) 4/55; İbn Abidin (n 31) 88.

³⁹ İbn Âbidîn bazı fakihlerin çözüm olarak önerdikleri ve kendisinin de daha önce bu fakihlere atıfla kitabında zikrettiği yöntemlere değinmektedir.

haram olduğu sonucu ortaya çıkar. Kaldı ki Hz. Peygamber zarûretten dolayı aslında olmayan bir şeyin (ma'dûmun) satımı anlamına gelen selem akdine ruhsat/cevâz vermiştir. Burada meyvelerin belirtildiği gibi satışı konusunda çok açık ve kesin bir zarûret bulunduğu için delâlet yoluyla bu satımın cevaz açısından selem akdine dâhil edilmesi gerekir. Dolayısıyla burada nasla çelişme de söz konusu olmaz... Bir işte meşakkat olunca o konudaki hükümler genişletilir⁴⁰.”

İbn Âbidîn'in değerlendirmeleri, nasların sadece zahirine bakarak hüküm verilmemesine ve örfün dikkate alınmasına işaret etmektedir. Ayrıca insanların hukuki işlemlerde meydana getirdiği örf, bir hususun şart olmasını gerekli kılıyorsa, bu şart şeriat tarafından ön görülmüş bir şart gibi işleve sahip olup taraf- lar açısından bağlayıcı bir husus olmaktadır⁴¹.

Şâfiîler ise akit esnasında koşulan şartın sıhhatinde örfü Hanefîler gibi işletmezler. Onlara göre örf, şartın sıhhati için değil, şartın varlığını tespit için dikkate alınır. Buna göre akit sırasında açıkça zikredilmeyen fakat örfte sabit olan bir şart, zikredilmiş kabul edilir⁴². Bununla birlikte, akdin maslahatı gereği taraflara menfaat sağlayan şartlar nasların çizdiği sınırlar içinde değerlendirilir. Akdin muktezasından olmayıp maslahata dayanan şartlara muhayyerlikler ve vade örnek gösterilir. Mâlikî ve Hanbelîler, akdin muktezasından olmamakla birlikte akdin maslahatı gereği taraflardan birine menfaat sağlayan şartları, belirli ölçüler içinde sahih kabul etmiştir. Bu şartların sıhhatinde örften ziyade faiz, garar ve cehalet gibi genel yasaklayıcı unsurlar esas alınmıştır. Ancak Hanefîler'den farklı olarak, bu şartların sıhhatinde esas alınan örf değil, konuyla ilgili rivayetlerdir⁴³.

Günümüzde, akdin muktezasına muhalif olduğu gerekçesiyle kabul edilemeyecek çok uygulama bulunmaktadır. Ne var ki kural olarak câiz görülmemesine rağmen örf hâline gelmiş olması sebebiyle garanti adı altında alıcının belirli bir süre içinde arıza meydana gelmesi hâlinde satıcıya tamir yükümlülüğünü üstlenmesini şart koşması yahut satılan malın eve teslimi ve kurulununun şart

⁴⁰ İbn Âbidîn (n 31) 4/555, 556.

⁴¹ Şahin (n 9) 225.

⁴² Ebû'l-Hasen 'Alî b Muhammed el-Basrî el-Mâverdî, *El-Hâvî'l-Kebîr Fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'i ve Huve Şerhu Muhtasarî'l-Muznî* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1419-1999) 5/186; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *El-Eşbâh ve'n-Nezâir* (1411/1990) 196.

⁴³ Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Derdîr, *Eş-Şerhu's-Sagîr Alâ Ekrabi'l-Mesâlik İlä Mezhebi'l- İmam-i Mâlik (Sâvi'nin Haşiyesi, Bulgatü's-Sâlik İlä Ekrabi'l-Mesâlik ve Mubârek'in Tâliki, El-Hâvî İle Birlikte)* (Dâru İbn Hazm 2013) 6/2828.

koşulması gibi akitler, istihsân, zaruret ve örf gerekçeleriyle câiz kabul edilmektedir. Zira her ne kadar bu şartlar taraflardan biri lehine daha fazla menfaat doğursa da bunlar insanların öteden beri uygulayageldikleri muamelelerdendir. Bu bakımdan, örfte yer alan ve naslara tenakuz olmayan şartların geçerli sayılması, şart koşma serbestliğinin alanını genişletmiştir⁴⁴.

Sözleşmelerde akdin muktezasını teyit eden (rehin ve kefalet) ve örf hâline gelen şartların meşruiyetine dair açıklamalardan sonra, günümüz faizsiz finans uygulamalarında da benzer nitelikte bazı şartların bulunduğunu söyleyebiliriz. Katılım bankalarının, fon kullandırma süreçlerinde veya fonlama konusu gayrimenkuller üzerinde sigorta yapılmasını şart koşmaları, uygulamada yaygındır. Bankalar, kimi zaman yasal zorunluluk sebebiyle kimi zaman da kendi iç süreçleri gereğince fonlanan malı sigorta ettirirler. Bankaların talep ettiği bu tür şartın, akdin gereğini teyit edici şart kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği izaha muhtaç bir konudur.

II. KATILIM BANKACILIĞI SÖZLEŞMELERİNDE SİGORTA ŞARTI

Katılım bankaları, katılma hesaplarına yatırılan fonları mudârebe yoluyla, öz kaynaklarını da banka ortaklarının vekili sıfatıyla işletir⁴⁵. Bu nedenle bankaların elindeki varlıkların çoğu, emanet hükümlerine tabidir. Bu emanetin korunması, fonların ihmal ve kasıt içermeksizin, her türlü kusurdan ve sözleşmeye muhalif eylemlerden kaçınılarak, basiretli bir tüccar anlayışıyla çalıştırılmasına bağlıdır⁴⁶. Fonlanan malın hasara uğraması, yok olması veya çalınması gibi durumlarda bu fonlanan mallar üzerinde bankanın rehni bulunduğundan ortaya çıkacak kayıp hem bankayı hem de katılma hesabı sahiplerini etkiler⁴⁷. Bu sebeple alım-satım esasına dayanan finansman işlemlerinde, risk unsurlarının azaltılması veya ortadan kaldırılması amacıyla İslam hukuku açısından meşru görülen tüm tedbirlerin alınması gerekir. Bu tedbirlerin başında fonlanan mallara sigorta yaptırılması gündeme gelir.

⁴⁴ Döndüren (n 6) 70; Şahin (n 9) 226; Samar (n 13) 512.

⁴⁵ Cemal Kalkan, *Faizsiz Bankacılıkta Mudârebe ve Kar* (2. Bs., İnsan Yayınları 2022) 185-193.

⁴⁶ Şemseddin Ahmed Kadızâde, *Netâicü'l-Efkâr Fî Keşfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr (Tekmiletü Fethi'l Kadîr)* (Mustafa el-Babi el-Halebi 1970) 8/448; Radyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed Haddâd, *El-Cevheretü'n-Neyyire* (Evrika li'd-Dirasât 2010) 3/442; Merginânî (n 37) 6/165; Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenühî Sahnûn, *El-Müdevvenetü'l-Kübrâ* (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1415) 3/644, 651; Şihâbuddîn Karâfi, *Ez-Zehîra* (Dâru'l-Mağribî'l-İslâmî 1994) 6/56.

⁴⁷ Muhammed Abdulmünim Ebû Zeyd, *Nahve Tavîri Nizâmi'l-Mudârebe Fi'l-Masârifi'l-İslâmiyye* (el-Ma'hedü'l-Âlemi li'l-Fikri'l-İslâmî 2000) 140; Münzir Kahf, 'Senedâtü'l-Kırâd ve Damânu'l-Ferîk Es-Sâlis ve Tatbikâtühümâ Fî Temvîli't-Tenmiye Fî Büldâni'l-İslâmiyye' (1989) 1 *Mecelletü Câmîati'l-Melik Abdulaziz* 45, 57.

Sigorta, “sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun, meydana gelmesi hâlinde bunu tazmin etmeyi hedefleyen bir sistem” (TTK, md. 1401/1) olarak tanımlanır⁴⁸. Sigorta uygulamaları genel olarak üç türde ele alınır. *Sosyal sigorta*, devlet tarafından tüm vatandaşları kapsayacak şekilde kaza, hastalık, işsizlik ve kimsesizlik gibi riskler karşısında bireyleri korumayı ve toplumsal dayanışmayı sağlamayı amaçlar. *Ücretli ticari sigorta*, belirli risklerin gerçekleşmesi hâlinde sigortacının zararı tazmin etmeyi taahhüt ettiği ve buna karşılık sigortalının düzenli prim ödediği bir sigorta türüdür. *Karşılıklı katılım sigortası* ise aynı meslek veya faaliyet alanına mensup kişilerin ortak katkılarıyla oluşturulan ve üyelere birinin zarara uğraması durumunda bu zararın karşılıklı yardımla giderilmesini hedefleyen bir sigorta modelidir⁴⁹.

Çağdaş dönem İslam hukukçularının çoğunluğu, konvansiyonel sigorta sözleşmelerini fikhî açıdan uygun görmemiş ve bunun yerine 1970’li yılların başlarında sigortaya alternatif bir model olarak tekâfül sistemini geliştirmiştir. İslâm hukukuna uygun olarak tasarlanan bu model, bir risk paylaşımı esasına dayanır. Bu sistemi benimseyen sigorta şirketleri, Türkiye’de 2011 yılında faaliyete başlamıştır⁵⁰. Günümüzde tekâfül sigortacılığı, hem AAOIFI’nin şer’î standartlarında⁵¹ hem de İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde faaliyet gösteren İslam Fıkıh Akademisi⁵² ve Din İşleri Yüksek Kurulu⁵³ gibi kurumların kararları doğrultusunda meşru kabul edilmektedir⁵⁴.

Katılım bankaları nezdinde fon kullandırımı gerçekleştirilip gayrimenkul üzerinde ipotek yahut araç üzerinde rehin tesis edildiğinde, söz konusu teminatın sahibi, deprem sigortası ve trafik sigortası gibi zorunlu sigortaları yaptırmakla yükümlüdür. Yangın ve kasko sigortalarının yapılması bakımından ise kanunî

⁴⁸ Türk Ticaret Kanunu 2011 (Sigorta Hukuku) 1401/1.

⁴⁹ Hacak ve Gürbüz (n 1) 252; Hasan Abdullah el-Emîn, *El-Vedâi’ El-Masrifîyye En-Nakdiyye ve’Stismârihâ Fi’l-İslâm* (Dâru’ş-Şurûk 1983) 324; Akyüz, Yunus. “Katılım Bankacılığında Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Teminatlı İhtiyaç Finansmanı Yöntemi ve Fikhî Açıda Değerlendirilmesi”. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 29/2 (Aralık 2025), 157.

⁵⁰ Onur (n 1) 55.

⁵¹ Heyet, *El-Meâyîru’ş-Şer’îyye: En-Nassu’l-Kâmil Li’l-Meâyîri’ş-Şer’îyye (AAOIFI)* (Daru’l-Meymân 2022) 539, 26-2.

⁵² Münezzametü’t-Teâvünü’l-İslâmî, *Karârâtü ve Tevsîyâtü Mecma’i’l-Fıkhi’l-İslâmî Ed-Düvelî* (2025) 474-481, 200/6/21.

⁵³ Diyanet İşleri Başkanlığı (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı) <<https://kurul.diyanet.gov.tr/soru/sigortanın-dini-hukmu-nedir/42e764b2-731b-44d0-b9c1-08dd1c135350>> Erişim Tarihi 28 Aralık 2025.

⁵⁴ Mustafa ez-Zerka, *Nizâmü’t-Te’min* (Müessesetü’r-Risâle 1984) 55.

bir mecburiyet bulunmaz. Ancak söz konusu sigortalar, finansal kurumlar açısından dolayı birtakım zorunluluklar doğurabilir. Örneğin bankaların ayıracakları karşılıkların belirlenmesinde teminatlar göz önünde bulundurulur ve teminat altındaki malın rayiç değeri belirlenirken mevcutsa sigorta değeri esas alınır. Bunun için teminatların sigorta kapsamına alınması kaçınılmaz hâle gelir. Yine banka müşterilerine fon kullanırken Sözleşme Öncesi Bilgi Formu'nda geçen "kullanacağınız kredi sebebiyle, isteğe bağlı sigortaların (hayat sigortası, konut sigortası vb.) yaptırılması zorunlu değildir"(Genel Kredi Sözleşmesi, 18.5 ve ekleri) ibaresi farklı bir hususa işaret eder. Bu ifade, kredi kullanımı yahut limit açılması bakımından sigortanın mecburi olmadığını; buna karşılık ipotek tesis edildiğinde, yukarıda izah edilen sebeplerle sigortanın kanunî zorunluluklar veya iç prosedürler nedeniyle gerekli hâle geldiğini gösterir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, katılım bankaları tarafından herhangi bir ürünün fonlanması ve bu ürün üzerinde rehin ya da ipotek kurulması durumunda, bazen kanunî zorunluluklar bazen de kurum içi uygulamalar sebebiyle ilgili ürünün sigortalanması gerekli görülmektedir. Tekâfül sigorta şirketleri⁵⁵, sigortalanacak malların şer'î ilkelere aykırı olmaması şartıyla, konvansiyonel sigorta ürünlerinin tamamını (hayat, ferdi kaza, kasko vb.) tekâfül sistemine uyarlayabilmektedir⁵⁶. Bu bakımdan katılım bankalarının finansman işlemlerinde tekâfül sigortayı şart koşmalarında bir sakınca olmaması gerekir. Hatta bazı zorunlu durumlarda konvansiyonel sigortayı da şart koşabilir. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu zorunluluk olmasa bile ticari sigortanın caiz olacağına karar vermiştir⁵⁷.

A. Vadeli Borç Doğuran Sözleşmelerde Sigorta Şartını İleri Sürülmesinin Fıkâhî Dayanakları

Günümüzde gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde gerçekleştirilen ticari işlemlerin büyük çoğunluğu vadeli olarak yapılmaktadır. Peşin ticaret, genellikle düşük tutarlı işlemlerle sınırlı kalmaktadır. Bu durum özellikle satıcı açısından alacağını tahsil edememe riskini artırmaktadır. Vadeli ticarete ortaya çıkan bu riskin azaltılması veya ortadan kaldırılması amacıyla çeşitli tedbirlerin alınması gerekmekte ve şer'î olarak böyle bir tedbirde herhangi bir mahzurun bulunmaması gerekir.

⁵⁵ Hacak ve Gürbüz (n 1) 252-258.

⁵⁶ Onur (n 1) 62-76.

⁵⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı) <<https://kurul.diyaret.gov.tr/soru/sigortanın-dini-hukmu-nedir/42e764b2-731b-44d0-b9c1-08dd1c135350>> Erişim Tarihi 28 Aralık 2025.

Katılım bankalarının, vadeli alacakları için önlem alması gerekir. Bankanın finansman kullandığı malı sigorta ettirmesi bu tedbirlerden biridir. Banka, sigorta sayesinde hem daha güvenli bir satış işlemi yapmış olur hem de topladığı fonları daha güvenli bir şekilde işletir. Böylece hem sermaye sahiplerinin güveni sağlanır hem de taraflar arasındaki ticari ilişki daha istikrarlı bir yapı kazanır. Örneğin araç finansmanında satıcı konumundaki banka, aracın bedelini/taksitlerini sigorta şirketinin güvencesiyle daha rahat tahsil edeceğini düşünerek satış işlemi daha güvenli bir şekilde yapar. Müşteri de “borcumu ödeyemem bile bu borcu karşılayacak bir sigorta şirketi var” düşüncesiyle hareket eder.

Vadeli borç doğuran sözleşmelerde sigorta şartının ileri sürülmesi, İslam hukuku bakımından temelde iki gerekçeyle temellendirilebilir. Bunlardan ilki, sigorta şartının akdin muktezasını teyit eden bir şart olarak değerlendirilmesidir. İkincisi ise sigortanın günümüz ticari hayatında yaygınlık kazanarak ticari örf hâline gelmiş bir uygulama olmasıdır. Öncelikle birinci temellendirme üzerinde durmak gerekir.

İslam hukukçularının büyük bir kısmı, katılım esaslı sigortacılığı bir teminat aracı olarak kabul eder. Uygulamada tekâfül sigortacılığı, rehin ve kefalet gibi teminat akitlerine eklenmiş durumdadır. Hatta kimi zaman daha güçlü bir teminat sağlama nedeniyle bu akitlerin önüne geçmekte ve onların yerini almaktadır. Çünkü teminat işlevi görme bakımından sigorta poliçesi ile rehin ve kefalet arasında güçlü bir benzerlik bulunmaktadır. Tekâfül sigortası ile rehin ve kefalet arasında teminat sağlama özelliği açısından ortak bir gerekçeden söz etmek mümkündür. Aralarında illet birliği bulunan meselelerde aynı hükmün uygulanması ilkesinden hareketle, vadeli işlemlerde satıcının sattığı mal için sigorta şartını ileri sürmesinin de caiz kabul edilmesi gerekir. Nitekim bir akitte rehin veya kefalet şartı ileri sürüldüğünde, alacak/semen “teminatlandırılmış olma” vasfını haiz olmaktadır. Aynı şekilde, tekâfül sigorta şartının ileri sürülmesi durumunda da semen bu vasfı kazanmakta ve teminatlı olma niteliği semenin asli özelliklerinden biri hâline gelmektedir. Semen belirli niteliklerle kayıt altına alınmasının şart koşulması ve bu şartın bağlayıcı kabul edilmesi ise İslam hukukçularının kabul ettiği bir hükümdür⁵⁸. Bunun için vadeli borç doğuran sözleşmelerde rehin ve kefaletin akdin muktezasını teyit eden şartlar arasında yer aldığı gibi, tekâfül sigorta şartının da aynı kapsamda değerlendirilmesi gerekir. Klasik fıkıh literatüründe böyle bir benzerliğe illet birliği olmadığı ge-

⁵⁸ Serahsî (n 21) 13/19.

rekçesiyle izin verilmese de istihsânen vadeli borç doğuran sözleşmelerde sigorta şartının ileri sürülmesine cevaz verilebilir.

Başka bir açıdan bakıldığında katılım bankalarında ileri sürülen sigorta şartının, rehin malın teminatını sağlamaya yönelik bir şart niteliğinde olduğu görülecektir. Burada bir nevi teminatın teminatlandırılması söz konusudur. Zira her ne kadar satılan ürün sigortalanmış olsa da bu işlem o mal üzerine ipotek/rehin konulduktan sonra gerçekleşmektedir. Bir anlamda rehin malın telefı, hasarlanması hallerinde alıcı açısından ek teminat sağlanmaktadır. Bunun da akdin muktezasını teyit eder nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Vadeli borç doğuran işlemlerde sigorta şartının meşruiyetine dair ileri sürülebilecek ikinci temel dayanak ise örf ve teamüldür. İslam hukukçuları, bir meselede hüküm verirken toplumsal ihtiyaçları ve örfü, kat'î bir nassa aykırılık teşkil etmediği sürece dikkate almışlardır. *Mecelle*'de örf ve âdete ilişkin hükümler incelendiğinde, genel veya özel nitelikli örf ile insanların kullanım ve alışkanlıklarının yaygınlık kazanması hâlinde bunların dikkate alınacağı ve ihtilaf durumlarında örfe göre hüküm verileceği belirtilmiştir (md. 36, 37, 41, 42)⁵⁹. Vadeli borç doğuran işlemlerde sigorta şartının ileri sürülmesi konusunda sadece yerel değil uluslararası düzeyde ve sadece belirli bir sektöre bağlı olmaksızın genel nitelikli olarak ticari bir örf olduğu açıktır. Üstelik bu örfün çekişmeyi önleyici bir amaca hizmet ettiği de söylenebilir. Tekâfül sigorta sistemi de günümüz İslam hukukçuları tarafından caiz kabul edilir. Şu hâlde caiz olan bir hususun akdin muktezasına aykırılık taşımaması, aksine muktezaı teyit eder nitelikte olması ve kat'î naslara aykırı olmayıp örf haline de gelmiş bulunması göz önünde bulundurularak vadeli borç doğuran işlemlerde şart olarak ileri sürülmesinde bir sakınca olmaması gerekir.

SONUÇ

Bu çalışma, katılım bankacılığı sözleşmelerinde ileri sürülen sigorta şartını, İslam hukukunda akdî şartlar bağlamında ele almıştır. Makalede öncelikle akitlerde şart meselesinin teorik çerçevesi ortaya konulmuş; bu kapsamda şer'î ve ca'lı şart ayrımı, akdin muktezasına uygun, akdin muktezasını teyit eden ve örf hâline gelen şartlar fıkıh literatürü çerçevesinde incelenmiştir. Ardından vadeli borç doğuran işlemlerde ileri sürülen sigorta şartı İslam hukuku şart teorisi bağlamında tartışılmıştır.

⁵⁹ Berki (n 35) 22.

Günümüzde vadeli borç doğuran sözleşmelerde sigortanın şart koşulması, klasik teminat araçlarının üstlendiği görevi büyük ölçüde devralmıştır. Hatta söz konusu şartın bazı yönleriyle klasik teminat araçlarından daha güçlü bir güvence sağladığı bile söylenebilir. Bu yönüyle vadeli borç doğuran sözleşmelerde özellikle tekâfül sigortasının teminat aracı olarak kullanılması, rehin ve kefaletin güncel bir muadili olarak görülebilir. Üstelik tekâfül esaslı sigortacılık modeli, riskin paylaşılması ve yardımlaşma ilkeleri üzerine bina edilmiş olması sebebiyle İslam hukukunun temel ilkeleriyle uyumludur.

İslam hukukunda, hüküm elde edilirken örf ve toplumsal ihtiyaçlar göz önünde bulundurulur. Sigortanın da günümüz ticari hayatında hem yerel hem de uluslararası düzeyde yaygınlık kazanarak ticari bir örf niteliği kazandığı açıktır. Bu nedenle vadeli borç doğuran sözleşmelerde sigorta şartının ileri sürülmesini, örf haline gelmiş ve aynı zamanda akdin muktezasını teyit eden bir şart olarak görmek mümkündür. Diğer yandan sigorta şartının ileri sürülmesi, taraflar arasındaki hukuki ilişkiyi dengeleyici bir işlev de görmektedir. Bu şart satıcı açısından alacağın tahsilini güvence altına alırken, borçlu açısından da kul hakkı gibi ağır bir sorumluluğun doğmasını engeller. Bu yönüyle sigorta, yalnızca alacaklının menfaatini değil, borçlunun sorumluluğunu da gözeten bir araç olarak değerlendirilebilir.

Sonuç itibarıyla, sigorta şartının, vadeli borç doğuran işlemlerde ileri sürülmesi; (i) akdin muktezasına aykırı olmaması, (ii) aksine muktezasını teyit etmesi, (iii) günümüzün ticari örfü hâline gelmesi gerekçeleriyle fikhî açıdan meşru görülebilir. Söz konusu meşruiyet tespiti, katılım bankacılığı uygulamalarında sigorta şartına ilişkin tereddütlerin giderilmesine katkı sunmakta; ayrıca faizsiz finans alanında klasik teminat kurumlarının güncel finansal araçlarla uyumlu biçimde yeniden yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır.

Hakem Değerlendirmesi : Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması : Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek : Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review : *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest : *The author has no conflict of interest to declare.*

Grant Support : *The author declared that this study has received no financial support.*

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel E. Abdullâh A. b. M. b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (Müessesetu'r-Risâle 1421/2001).

Apaydın H. Y., 'İn'ikad' *TDV İslâm Ansiklopedisi*.

Akyüz, Y. "Katılım Bankacılığında Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Teminatlı İhtiyaç Finansmanı Yöntemi ve Fıkhî Açından Değerlendirilmesi", 29/2 (Aralık2025), *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*.

Bardakoğlu A., 'İslam Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akdî Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırı' (1983) 1(1) *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9.

Berki A. H., *Açıklamalı Mecelle* (Hikmet Yayınları 1990).

Buhûfî M. b. Y. b. Salâhuddîn b. Hasen el-Hanbelî, *Keşşâfu'l-Kinâ' 'an Metni'l-'İknâ'* (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye).

Derdîr E. Berekât A. b. M. b. A., *Eş-Şerhu's-Sagîr Alâ Ekrabi'l-Mesâlik İlâ Mezhebi'l-İmâm-i Mâlik (Sâvî'nin Haşiyesi, Bulgatü's-Sâlik İlâ Ekrabi'l-Mesâlik ve Mu bârek'in Tâliki, El-Hâvî İle Birlikte)* (Dâru İbn Hazm 2013).

Diyanet İşleri Başkanlığı (*Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı*) <<https://kurul.diyanet.gov.tr/soru/sigortanin-dini-hukmu-nedir/42e764b2-731b-44d0-b9c1-08dd1c135350>> Erişim Tarihi 28 Aralık 2025.

Döndüren H., *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (Erkam Yayınları).

Ebu Sünne A. F., *El-'Urf ve'l-'Âde Fi Re'yi'l-Fukahâ* (Matbaatü'l-Ezher 1947).

Ebü Zeyd M. A., *Nahve Tatvîri Nizâmî'l-Mudârabe Fi'l-Masârifi'l-İslâmiyye* (el-Ma'hedü'l-Âlemi li'l-Fikri'l-İslâmî 2000).

Emîn H. A., *El-Vedâi' El-Masrifîyye En-Nakdiyye ve 'Stismârihâ Fi'l-İslâm* (Dâru's-Şurûk 1983).

Hacak H. ve Gürbüz Y. E., 'Tekâfûl (İslâmî Sigorta)' *Teori ve Uygulama Açısından İslam ve Finans* (1. Bs., İSAR Yayınları 2019).

Haddâd R. E. B. b. A. b. M., *El-Cevheretü'n-Neyyire* (Evrîka li'd-Dirasât 2010).

Haydar A., *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (Matbaatu Ebu'd-Diya 1330).

- Heyet, *El-Meâyîru 'ş-Şer'iyye: En-Nassu'l-Kâmil Li'l-Meâyîri 'ş-Şer'iyye* (AAOIFI) (Daru'l-Meymân 2022).
- İbn Abidin, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr Alâ Dürri'l-Muhtâr* (Daru'l-Fikr 1966).
- İbn Abidin M. E., *Neşru'l-Arf Fî Binâi Ba'du'l-Ahkâm Ale'l-Urf* (2020).
- İbn Hümam K. M. b. A. b. A. es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-Kadîr Li'l-'Âcizi'l-Fakîr* (Dâru'l-Fikr).
- İbn Nüceym Z., *El-Bahrü'r-Râik* (2. Bs., Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî).
- İbn Teymiyye E. Abbâs T. A. b. A. b. M. A. el-Harrânî, *Mecmû'u'l-Fetâvâ - İbn Teymiyye* (1416/1995).
- Kadzâde Ş. A., *Netâicü'l-Efkâr Fî Keşfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr* (Tekmiletü Fethi'l-Kadîr) (Mustafa el-Babi el-Halebi 1970).
- Kahf M., 'Senedâtü'l-Kirâd ve Damânu'l-Ferîk Es-Sâlis ve Tatbikâtuhümâ Fî Temvîli't-Tenmiyye Fî Büldâni'l-İslâmiyye' (1989) 1 *Mecelletü Câmîati'l-Melik Abdulaziz* 45.
- Kalkan C., *Faizsiz Bankacılıkta Mudârabe ve Kar* (2. Bs., İnsan Yayınları 2022).
- Karâfi Ş., *Ez-Zehîra* (Dâru'l-Mağribi'l-İslâmî 1994).
- Kâsânî A. E. B. b. M. b. A., *Bedâ'iu's-Sanâ'î Fî Tertibi's-Şerâ'î* (4. Bs., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2019).
- Mâverdî E. H. Alî b. M. el-Basrî, *El-Hâvî'l-Kebîr Fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî 'ş-Şâfi'î ve Huve Şerhu Muhtasari'l-Muznî* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1419/1999).
- Merginânî B. A. b. E. B., *El-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî* (Leknevî Şerhiyle) (Mek-tebetü'l-İslâmiyye 1986).
- Münezzametü't-Teâvünî'l-İslâmî, *Karârâtü ve Tevsîyâtü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî Ed-Düvelî* (2025).
- Onur A., *İslam Hukuku Açısından Tekâfül (İslamî Sigorta) ve Uygulaması* (İlahiyat Yayınları 2024).
- Şahin S., *Fıkh Usulünde Şart Nazariyesi* (Kitap Dünyası Yayınları 2023).
- Sahnûn E. S. A. b. S. b. H. et-Tenûhî, *El-Müdevvenetü'l-Kubrâ* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1415).
- Samar M., 'İslam Borçlar Hukukunda Akitlere Etkisi Bakımından Takyîdî Şartlar' (2018) 18(2) *Marife* 501.
- Senhûrî A., *Masâdiru'l-Hak Fi'l-Fıkhî'l-İslâmî* (2. Bs., Menşurâtü'l-Halebî el-Hukûkiyye).
- Serahsî E. B. Ş. M. b. E. S. A., *El-Mebsût* (Dâru'l-Marife 1989).
- Şirâzî E. İ., *El-Muhezzeb Fî Fıkhî'l-İmâm Eş-Şâfiî* (Dâru'l-Kalem 1996).

Şirbîni Ş. M. b. H., *Muğni 'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meâni Elfâzi 'l-Minhâc* (Dâru'l-Marife 1997).

Süyûtî E. F. C. Abdurrahmân b. E. B. b. M. el-Hudayrî, *El-Eşbâh ve 'n-Nezâir* (1411/1990).

Zerka M., *Nizâmü 't-Te 'mîn* (Müessesetü'r-Risâle 1984).

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmiu 'l-kebir (Sünenü 't-Tirmizî)*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 3. Basım, 1988.

Türk Ticaret Kanunu 2011 (Sigorta Hukuku).